

İLKOKUL, ORTAOKUL VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ ALGILARINA İLİŞKİN KAVRAM AĞLARI¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Şahin, Şeyma ve Kılıç, Abdurrahman. (2020). İlkokul, Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Demokrasi Algılarına İlişkin Kavram Ağları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 764-785.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.683057

Geliş Tarihi: 31.01.2020
Kabul Tarihi: 29.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Şeyma ŞAHİN
Dr., Milli Eğitim Bakanlığı
seyymasahin@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-1727-4772

Abdurrahman KILIÇ
Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim
abdurrahmankilic@duzce.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-2704-2951

ÖZ

Öğrencilerin demokrasi değerine sahip olma ya da olmama durumları onların gelecekte nasıl birer birey olacaklarını belirlerken, onların mesleki, ahlaki ve toplumsal ilişkilerini de şekillendirecektir. Bu nedenle öğrencilerin demokrasi algılarının belirlenmesi ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı; öğrencilerin demokrasi algılarını belirlemektir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” deseni kapsamında yürütülmüştür. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Çeşitlemede; okul kademesi, okul türü, okul başarı durumu, sınıf seviyesi ve cinsiyet değişkenleri kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; üç ilkokul, üç ortaokul ve üç lisede farklı sınıf düzeylerinde eğitim gören toplamda 95 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak projeksiyon tekniklerinden; “kelime çağrışım tekniği”, veri toplama aracı olarak “kelime çağrışım formu” kullanılmıştır. Veriler kavram analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma sonunda; öğrencilerin bilgi eksikliklerinin, kavram yanlışlarının ve bazı olumsuz algılarının olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, lise öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının daha gelişmiş olduğu görülmüştür. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlara göre bazı öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Demokrasi, Algı.

CONCEPT NETWORKS OF STUDENTS' DEMOCRACY PERCEPTIONS

ABSTRACT

Having or nor having the value of democracy will determine students' future characteristics as an individual, and will shape their professional, moral and social relationships. Therefore, it is very important to determine the students' perceptions of democracy and to make arrangements in this direction. In this context, the aim of this research is; to determine students' perceptions of democracy. The research was carried out within the scope of the phenomenologic design of qualitative research designs. The working group of the research was formed using “maximum diversity sampling method”, which is one of the purposeful sampling methods. In variation, “school level”, “school type”, “school achievement status”, “grade level”, “branch” and “gender” variables were used. For each of the primary, secondary and high school levels, three schools were selected by considering the school types and success levels. The working group of the research consists of 95 students who are attending these schools. In the research, “word association technique” which is one of the “projection techniques” was used as data collection technique and word association form was used as data collection tool. Data were analyzed by concept analysis technique. At the end of the research; it was determined that the concept worlds of the primary and secondary school students about democracy are not rich enough and that the

¹ Bu çalışma birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

students have lack of knowledge, misconceptions and negative perceptions about the elements of democracy. On the other hand, it was seen that the concept worlds of high school students about democracy are more developed.

Keywords: Student, Democracy, Perception.

1. GİRİŞ

Günümüzde en yaygın görülen yönetim şekli olan demokrasi yalnızca siyasi bir sistem olmayıp insanların bir arada nasıl yaşamaları gerektiğine odaklanan ve bu yönde düzenlemeler yapan sosyal bir sistemdir. Toplumların gelişimini sağlayacak, onları refaha ve mutluluğa götürebilecek yolların en başında demokrasinin geldiğine hiç şüphe yoktur. Bu yönü ile demokrasinin aynı zamanda bir yaşam biçimi olduğu da söylenebilir.

Demokrasi kelimesinin ilk olarak bir Yunan tarihçisi olan Herodot tarafından M.Ö. beşinci yüzyılda kullanıldığı görülür (Becer, 2019). Herodot'un Tarihi'nde 'isonomia' ile kanun önünde eşitliği ifade eden demokrasi Platon'un Devlet ve Yasalar'ı, sonra da Aristoteles'in Politika'sı olmak üzere, tarihsel süreç içerisinde çok sayıda filozof ve entelektüelin yapıtlarında çeşitli yönleriyle irdelenmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında, bugünkü demokrasinin ne Platon ne de Aristoteles tarafından tanımlanan demokrasi olmadığı bilirse de demokrasinin temellerinin Antik Yunan'da atıldığı inancı yüksektir (Caniklioğlu, 2000; Taşkın, 2011). Kavram; Yunanca'da "halk", "halk kitlesi" ya da "tam yurttaşlık" anlamına gelen "demos" ile "egemen olmak" ya da "iktidarı kullanmak" gibi anlamlara gelen "kratein" kelimelerinden oluşmaktadır (Schmidh, 2002). Yunanlılar, 2500 yıl önce Atina'da kurulan şehir devletlerinin yönetim şeklini ifade etmek için "Demokrasi" ya da "demokratia" terimini kullanırlardı (Vander Hook, 2011). Kendi coğrafyasında büyük bir aşama olarak varlığından bahsedilen Antik Yunan demokrasisinin içkin olduğu idealler özellikle Roma Cumhuriyeti başta olmak üzere farklı siyasal rejimler içinde kısmen de olsa yaşamaya devam etmiştir (Özdemir vd., 2006).

Schmidh (2002) "milletin, toplumun egemenliği" fikrinden yola çıkarak demokrasiyi; "halkın doğrudan ya da dolaylı egemenliği, iktidarı kullanımı ya da çoğunluğun egemenliği" olarak tanımlamaktadır. Robert Dahl'in tanımında demokrasi; "sıradan vatandaşların liderler üzerinde nispeten yüksek derecede denetim uygulaması" olarak tanımlanmıştır (Olatunji, 2013). Subba (2014) ise demokrasiyi "statik bir kavram olmayıp dinamik, aktif ve değişken bir süreç" şeklinde tanımlamaktadır. Demokrasi Abraham Lincoln'un meşhur ve en çok atıf alan tanımı ile "halkın, halk tarafından ve halk için yönetimi"dir (Fortuna ve Panizza, 2015; Vander Hook, 2011). Mill'in siyaset felsefesinde toplumun ihtiyaçlarını tam olarak karşılayacak tek yönetim tüm halkın katılımının sağlandığı, herkesin devletin egemen gücünde payının bulunduğu yönetimdir. Demokrasinin asıl erdemi, insanî gelişimin en üst düzeyde ve en uyumlu şekilde gelişmesini sağlaması, vatandaşlara siyasal katılımı görevler yüklemesidir (Safi, 2018). Weber anlayışında doğuştan gelen ve her değer üzerinde olan temel gereksinim özgürlük, özgürlüğün yansıması da inandığı fikirleri dile getirmektir. Bu da ancak demokrasi anlayışı ile mümkün olabilir (Becer, 2019). Demokrasinin en önemli özelliği insanın toplum ve devletle olan ilişkisini, diğer siyasi sistemlere göre en fazla koruyan ve teminat altına alan bir rejim olmasıdır. Diğer bir ifadeyle demokrasinin ayırtedici özelliği, bütün kurum ve kurallarının, bireyi, birey hak ve özgürlüklerini tanımlayışında yatmaktadır (Ural, 1999).

Doğru anlaşılması için demokrasiye sahip olduğu "unsurlar" yönünden bakmak daha doğru olacaktır. Demokrasi; devletin örgütlenmesinde, ulusal politikaların belirlenmesinde ve yasaların yapılmasında halkın söz sahibi olduğu, devlet yönetiminde hukukun egemen olduğu, yasama, yürütme ve yargı kurumlarının devletin farklı organlarında bulunması sağlanarak iktidarın tek elde toplanmasının engellendiği, yargının işlevini yerine getirirken herhangi bir kısıtlama ve baskıya maruz kalmadığı, statü, ırk, cinsiyet, zekâ vb. ayrımı olmadan herkesin hukuki olarak eşit olduğu, farklı dünya görüşlerine sahip insanların, diğerinin varlığını ortadan kaldırmadan, hâkim grup tarafından baskı altına alınmadan bir arada yaşadığı, yöneticilerin adil, özgür ve düzenli seçimler yoluyla halk tarafından seçildiği, farklı görüşleri temsil eden partilerin serbestçe örgütlenebildiği bir

yönetim şeklidir (Şahin, 2020). Demokrasinin bu tanımda yer alan unsurları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Hukukun Üstünlüğü: Hukukun üstünlüğünün özü, hukukun insanlar üzerindeki egemenliğidir. Hukukun üstünlüğü terimi, kimsenin yasaların üzerinde olmadığını ve herkesin statü, ırk, cinsiyet, zekâ vb. ayrımı olmadan yasaların önünde eşit olduğunu ifade eder. Hukukun üstünlüğü; hem vatandaşların kanunların gerektirdiği davranışları yerine getirmelerini hem de hükümetin yasalara göre hareket etmesini gerekli kılar (Assiotis ve Sylwester, 2015; Khare, 2017).

Demokrasi; devlet iktidarının sınırlanması, devletin tarafsızlığının sağlanması ve özgür ifadenin güçlendirilmesi gibi temel fonksiyonların varlığını gerektirir. Demokrasilerde, vatandaşların haklarını koruyan, düzeni sağlayan ve hükümetin gücünü sınırlayan hukuk kuralları mevcuttur. Hukukun üstünlüğü ilkesi; önceden konulmuş, ilan edilmiş, genel, düzenli, kesin, herkes için uygulanabilir, açık ve anlaşılır hukuk kurallarının varlığını gerektirmektedir. Bu kurallar, hukuku doğrudan iktidarın ya da sosyal organizasyonların etkisinden kurtarır. Ayrıca, böylece yasal kurumların hukuku kendileri için bir egemenlik aracı haline getirmeleri ve hukuku tekellerine almaları da engellenebilir. Bu anlamda hukukun üstünlüğü ilkesi; yönetim ile yönetilenler arasındaki dikey ilişkide yönetimin keyfiliği karşısında vatandaşların hak ve özgürlüklerini hukuksal güvence altında bulundurmada, yönetimin insaf ve takdirine bırakılmaktadır (Aktaş, 2015; Gözlügöl, 2013; Gümüş, 2014; Palombella ve Morlino, 2010).

Kuvvetler Ayrılığı: Gücün yoğunluğu sıklıkla onun kötüye kullanılmasına yol açar. Gücün kötüye kullanılma olasılığı, gücün yoğunluğuyla doğru orantılı olarak artar ve tüm gücün bir kişinin elinde bulunduğu durumlarda doruğa ulaşır (Hansen, 2010). Kuvvetler ayrılığı doktrininin özü; hiç kimsenin aşırı güç sahibi olmaması ve kurumlar arasında bir kontrol ve dengeler sistemi kurulması için yasama, yürütme ve yargı kurumlarının devletin farklı organlarında bulundurulması ile iktidarın tek elde toplanmasının engellenmesini ve bu üç kurumun birbirini denetleyebilmesini sağlamaktır (Khare, 2017). Yürütme, kamu politikasının formülasyonu ve uygulanmasında yasamanın öngördüğü genel amaçlar için konulan sınırlar dâhilinde hareket etmelidir. Yürütmeden bağımsız bir yargı, sadece yasama organının seçilmiş üyelerinin çoğunluğunun bir aracı değil, her şeyden önce net bir şekilde yasamadan bağımsız bir bütün şeklinde anayasal düzenin koruyucusu olmalıdır (Gözlügöl, 2013).

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucu olan yargı bağımsızlığı ilkesi; yargı erkinin işlevini yerine getirirken, herhangi bir tarafın herhangi bir nedenle doğrudan veya dolaylı kısıtlama, etki, teşvik, baskı, tehdit ve müdahalesine maruz kalmamasını ifade eder (İşten, 2014). Yargının, yasama ve yürütmenin anayasa ve yasalarla kendilerine çizilen hukuki sınırları aşp aşmadıklarını denetleyebilmesi ve eğer aşmışlarsa öngörülen yaptırımları tespit edip uygulayabilmesi için bağımsız olması gerekir (Gönenç, 2011).

Eşitlik ve Adalet: Demokrasi, kişilerin kendi kendini yönetme sürecinde “özerk katılımcılar” olarak eşit muamele görmelerini gerektirir. Demokratik devlet, vatandaşların bireysel olarak kendi tercihlerini yapma hakları ile devlet yönetimini uzlaştırmak için sürekli bir gayret içindedir. Demokratik anlayış, devletin her vatandaşını özerk, biricik ve değerli görmesi gerektiği anlamına gelir (Post, 2005). Eşitlik bir bütün olarak, her insana hak ettiğinden bağımsız olarak eşit saygı ile muamele edilmesi ve her insanın hak ettiğinden bağımsız olarak kendine saygı gösterilme hakkına sahip olması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır (Nielsen, 1979). Eşitlik; yasalar önünde ve devletin vatandaşlara götürdüğü hizmetlerde dil, din, ırk, eğitim, yaş, cinsiyet, siyasi ve ideolojik görüş farkı gözetmeden vatandaşların eşit olması durumudur. Ancak bu sadece yasal eşitlik anlamına gelir. Toplumda kaynaklar toplumsal sınıf ve kümeler arasında eşit bir biçimde dağılmıyorsa, o toplumdaki bireyleri eşit saymak da pek gerçekçi olmayacaktır (Demir, 2010).

Hatemi (2005)’ye göre adaletin iki boyutu vardır. İlk boyutu istisnasız ve potansiyel boyut olan “eşitlik adaleti”dir. İkinci boyutu ise “somut olay adaleti”dir. Eşitlik adaleti; herkesin cinsiyet, sınıf, ırk, din, politik görüş ayrımı olmadan aynı fırsatlara sahip olması ya da hiç kimseye haklarını kullanmak konusunda ayrımcılık yapılmaması anlamına gelir. Herkesin belirli bir hizmet programına eşit erişime sahip olması ya da hiç kimsenin bu hizmete erişiminin engellenmemesi olarak tanımlanır. İnsanlara sırf insan oldukları için kanun önünde eşit muamele edilmesi adaletin vazgeçilmez bir

şartıdır (Eriksson vd., 2017; Hatemi, 2005). Yasalar tarafsız olmalı ve haksız yere bir gruba diğerinden daha fazla fayda sağlamamalıdır. Süreçteki işlemler tarafsız, dürüst ve şeffaf olmalıdır (Nielsen, 1979). Somut olay adaleti; insanların neyi hak ettikleriyle ilgili bir kavramdır. Her somut olayda herkese, somut olayın özelliğine göre, emeğinin karşılığının, suçunun cezasının, liyakatinin uygun olduğu görevin verilmesini gerektirir (Hatemi, 2005). Adaletin dağıtımında devlete düşen en temel sorumluluk, hakkaniyete uygun şekilde davranılmasıdır (İşten, 2014). Açıkgöz (2008)'ün "Adalet hak üzerinden işler; adaletin en temel hedefi ise hakları korumaktır. Devlet dediğimiz kurum ise adalet vasıtasıyla hakları ve özgürlükleri korumak ve güvence altına almak için insanlar tarafından meydana getirilmiş bir üst organizasyondur." sözleri de bu görüşü destekler niteliktedir.

Çoğulculuk: Çoğulculuk modern siyaset biliminde çok üyeli olarak örgütlenmiş oluşumları ve siyasal düzenleri nitelemek üzere oluşturulmuş ampirik ve normatif bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Çoğulculuk ilke olarak bütün çıkarların seslendirilebileceği ve örgütlenebileceği ve bu bakımdan çıkarlar arasında bir denge sağlanabileceği varsayımına dayanmaktadır. Ne kadar farklı olursa olsun politik, ekonomik, dini, etnik tüm bakış açılarının herhangi bir engelle karşı karşıya kalmadan saygıyla karşılanması, kabul edilmesi ve tanınması ile karakterize edilir (Becker ve Raveloson, 2008). Vatandaşlar kendi çıkarları doğrultusunda toplumu, ekonomiyi ve siyaseti etkilemek için çeşitli özerk hareketler, birlikler, partiler ve dernekler halinde örgütlenirler (Schmidh, 2002).

Demokrasinin en başta gelen özelliği, toplumda değişik düşüncelerin varlığını koruması ve onlara yaşama hakkı tanınmasıdır. Demokraside, hiçbir düşüncenin ayrıcalığı yoktur. Her düşünce özgürdür, özgürce açıklanır, özgürce örgütlenir (Yağcı, 1998). Özgürleşme, bize dayatılan kimliklerin ötesinde hepimizi eşit kılan bir özneliğimiz olduğunun ayırıcılığına varılmasını gerektirir. Hiyerarşiyi olumlayan, tekillikleri reddeden her düşünce eşitlikten uzaklaşmayı doğurduğu için aynı zamanda özgürleşmeye karşıdır (Esgün, 2012). Farklılıklarla birlikte yaşamayı mümkün kılan ve "ötekini kabul etmenin" en güzel yolu olarak tanımlanan demokrasi, zaten farklılık temeline dayandığı için oluşturduğu çeşitlilik kültürü ile değer çatışmasını önlemenin bir yolu olarak düşünülmektedir. Çeşitlilik ve çoğulculuk olmadan demokrasi var olamaz (Gündoğan, 2002). Değişik toplumlarda olduğu gibi aynı toplum içerisinde yer alan bireyler arasında da çeşitli düşünce, fikir ve kültür farklılıkları bulunmaktadır. Bu, kaçınılmaz bir toplumsal gerçekliktir. Burada üzerinde önemle durulması gereken konu, toplumda hâkim ve güçlü olan grubun ötekini güç kullanarak baskı altına almaması, kendi inanç ve düşüncesini karşıdakine zorla kabul ettirmeye çalışmamasıdır. Aslolan, farklılıkları birer zenginlik unsuru olarak kabul edip ötekinin varlığını kurumsallaştırarak birlikte ve beraber yaşamaktır (Güneş, 2005).

Seçim: Seçimlerle vatandaşlar kendileri için iktidarı kullanma konusunda kime ve ne ölçüde meşruiyet vereceklerine ve iktidarda meydana gelecek bir değişikliğin ne zaman gerçekleşmesi gerektiğine karar verirler (Wojtasik, 2013). Vatandaşların liderlerini barış içinde seçebilmelerine imkân sağlayan seçimler, demokratik bir siyasal sistemin taşıyıcı direkleri olarak kabul edilir (Mesfin, 2008).

Demokrasi fikrinin oluşması, seçim gibi belirli karar verme prosedürlerinin de gerçekten demokratik yollarla gerçekleşmesini gerektirir (Post, 2005). Başarılı bir seçim usulü oluşturan demokratikleşen ülkelerde "özgür" ve "adil" seçimler demokrasinin özünü oluşturur (Nicolescu-Waggoner, 2016). Tüm milletin vekili olarak görev yapacak temsilcilerin çoğulcu bir ortamda, genel, eşit ve gizli oy ilkelerine göre yapılması artık bütün demokratik ülkelerde tartışmasız kabul edilen evrensel değerler niteliğindedir (Tunç, 2008; Türk, 1995). Her demokratik anayasa farklı olmakla birlikte, hepsini demokrasi olarak tanımlayan en az bir temel ilkesi vardır. Bu temel ilke her vatandaşın, ülkenin karar alma sürecine katılmak için eşit derecede nitelikli sayılması ve eşit sese sahip olmasıdır (Vander Hook, 2011).

Muhalefet: Demokrasilerde ortak akılla doğru kararlar verebilmek ve problemleri çözebilmek için yapıcı bir muhalefetin varlığına ihtiyaç duyulur (Sadykova ve Tutar, 2014).

Seçimlerin demokratik meşruiyet kazanması için, farklı görüşleri temsil eden partilerin serbestçe örgütlenebilmeleri ve seçim kulvarında her türlü baskıdan uzak, özgürlükçü bir ortamda yarışabilmeleri gerekir. Tek partili ve tek adaylı seçimler, iktidarın isteklerinin seçmen isteklerinin

yerini alması sonucunu doğurur ve dikta yönetimlerin uygulama aracı olurlar (Aliefendioğlu, 2005). Her ne kadar muhalefet anlaşmazlıkların ya da karşıt fikirlerin ifadesi olarak olumsuz bir anlamı çağırırsa da, esasen muhalefetin örgütün demokratikleşmesi bakımından önemli rol oynamasının yanı sıra, bir geri bildirim faaliyeti olarak düşünüldüğü zaman örgüt içerisindeki problemlerin saptanması, bu problemlerin çözümü için gerekli önlemlerin alınması, örgütsel iletişim, etkileşim ve performans açısından da oldukça faydalı olduğu görülecektir (Sadykova ve Tutar, 2014).

Siyasi partileri hizipçilik kaynağı ve istikrar için tehdit olarak görseler ve bazı ülkeler muhalefetsiz demokrasiyi tercih etseler de bu durumda oluşan yapı demokratik açıdan oldukça zayıf bir yönetim şekli olacaktır. Muhalefet grupları, mevcut rejimi ya da mevcut durumlarını korumak için daha az menfaate sahip oldukları için toplumdaki değişime daha fazla cevap verebilme ve bu değişimlere daha rahat adapte olabilme eğilimi içinde olurlar. Ayrıca muhalefet partileri vatandaşların katılımını sağlamada ve onları üretken yollara yönlendirmede önemli bir rol oynayabilirler. Otoriter davranış öyküsü olan grupların ve radikal seslerin siyasi partiler içinde yer alarak sisteme adapte olacakları ve politik sisteme müdahale etme olasılıklarının düşeceği düşünülebilir (Lai ve Melkonian-Hoover, 2005).

1.1. Araştırmanın Amacı

Demokrasi; “birey”, “bireysel ilişkiler”, toplumsal ilişkiler” ve “devlet” ölçeğinde oluşumu ve gelişimi birbiriyle bağlantılı olan bir kavramdır. Demokrasi önce bireyi, sonra yurttaş olmayı amaçlar. Demokrasi; sorumluluklarının farkında olan, eylemlerinin sonucunu düşünen, demokratik değerleri içselleştirmiş, demokratik davranış biçimlerini benimsemiş bireylerin varlığını gerektirir. Demokrasinin önemini fark etmiş ve günlük hayatında uygulamaya başlamış bireylerin yer aldığı bir toplumda demokrasinin yerleşmesi, huzur ve mutluluğun sağlanması mümkün olabilecektir.

Algılar; ne gördüğümüzü, nasıl yorumladığımızı, neye inandığımızı, nasıl davrandığımızı bize göstermektedir. Algılarımız aynı zamanda zihnimizde değerler yaratmakta, problemler oluşturmakta ve bu problemleri de çözmektedir (Bakan ve Kefe, 2012). Öğrencilerin demokrasi algıları onların demokrasi değerine sahip olma ya da olmama durumları etkileyecek, onların gelecekte nasıl birer birey olacaklarını belirlerken, onların mesleki, ahlaki ve toplumsal ilişkilerini de şekillendirecektir. Gelecekte demokratik yönetim sistemini sürdürecektir olan öğrencilerin demokratiklik düzeyleri ile ülkede demokrasinin uygulanma düzeyi arasında sıkı bir ilişki olacaktır. Bu nedenle öğrencilerin demokrasi algılarının belirlenmesi ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı; öğrencilerin demokrasi algılarını belirlemektir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama, veri analizi ile güven duyulabilirlik başlıkları yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” deseni kapsamında yürütülmüştür. Nitel araştırma, katılımcıların deneyimlerini derinlemesine irdelemeye olanak sağladığı, kültürel bağlam içerisinde yaşam pratiklerinin nasıl anlamlandırıldığını açıklamaya çalıştığı, test etmek yerine keşfetmeyi amaçladığı ve belki de en önemlisi katılımcıların kendi dünyalarına girerek onların bakış açılarını resmetmeyi hedeflediği (Corbin ve Straus, 2008) için bu araştırmada tercih edilmiştir. Olgu bilim çalışmalarında araştırmacılar katılımcıların belli konulardaki deneyimlerinin özünü ortaya çıkarmaya çalışırlar (Creswell, 2014). Olgu bilim, insanların yaşam dünyaları yani günlük yaşamları ve eylemleri hakkındaki deneyimleriyle ilgili çalışmalardır (Merriam, 2009). Bu araştırmada incelenen olgu; öğrencilerin demokrasi algılarıdır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken “amaçlı örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, araştırma problemi hakkında en kapsamlı bilgiyi vereceği düşünülen katılımcılardan amaçlı örnekleme yoluyla maksimum bilgiyi elde etmek olmalıdır (Brinkmann,

2013). Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Çeşitlemede; okul kademesi (ilkokul, ortaokul, lise), okul türü (ilkokul, ortaokul, imam hatip ortaokulu, Anadolu lisesi, mesleki ve teknik Anadolu lisesi, Anadolu imam hatip lisesi), okul başarı durumu (iyi düzey, orta düzey), sınıf seviyesi (ilkokul 4. sınıf öğrencileri, ortaokul 4, 5, 6, 7, 8. sınıf öğrencileri ve lise 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencileri) ve cinsiyet (kız, erkek) değişkenleri kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Tablo 1’de görüldüğü gibi amaçlı bir şekilde seçilmiş olan; 3 ilkokul, 3 ortaokul ve 3 lisede farklı sınıf düzeylerinde (4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12) eğitim gören toplamda 95 öğrenci oluşturmaktadır.

Tablo 1: Araştırmanın Çalışma Grubu

Kademe	Sınıf Seviyesi	Kız	Erkek	Toplam
İlkokul	4	7	3	10
	5	4	5	
	6	2	8	
Ortaokul	7	3	7	38
	8	6	3	
	9	5	6	
Lise	10	8	6	47
	11	7	3	
	12	6	6	

2.3. Veri Toplama

Araştırmada veri toplama tekniği olarak projeksiyon tekniklerinden; “kelime çağrışım tekniği” kullanılmıştır. Projeksiyon teknikleri, geleneksel yöntemlerin ulaşamadığı, cevaplayıcıların bilinçaltı inanç ve tutumlarını inceleme becerisine sahip tekniklerdir (Boddy vd., 2011). Genellikle katılımcıların doğrudan gözlenemeyen, bilinçaltında yatan, bazen kendileri tarafından da bilinmeyen derin algılarını, bazen de tehdit edici, utanç verici buldukları ve reddedilmekten korktukları için açıklamak istemedikleri his, tutum ve motivasyonlarını dolaylı bir şekilde katılımcılardan almaya yönelik tekniklerdir (Miri, 2006).

Araştırmada veri toplama aracı olarak kelime çağrışım formu kullanılmıştır. Demokrasi ilgili literatür doğrultusunda seçilen 60 kelime ile pilot uygulamada kullanılan “kelime çağrışım formu” hazırlanmıştır. Pilot uygulama ilkokul, ortaokul ve liseden 2’şer öğrenci olmak üzere toplamda 6 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama sonrasında her bir kelime çağrışım formu incelenmiş, öğrenciler tarafından anlaşılabilir olma durumuna göre bazı kelimeler seçilmiştir. Nihai formda 20 kelime (adalet, azınlık, bağımsızlık, ceza, çoğulculuk, çoğunluk, devlet, egemenlik, eşitlik, güç, hak, hukuk, iktidar, muhalefet, özgürlük, seçim, vatandaş, yargı, yasama, yürütme) yer almıştır. Oluşturulan formlarda bu kavramlar alt alta üç defa yazılmış ve her birinin yanına o kavramı çağrıştıran üç kavram yazılması istenmiştir.

2.4. Veri Analizi

Veriler kavram analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Öncelikle hangi anahtar kavram için hangi kavramların kaçar defa tekrarlandığını gösteren frekans tabloları hazırlanmıştır. Frekans tabloları; ilkokul, ortaokul ve lise kademeleri için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Tablolarda her bir sütunun başına anahtar kavramlar yerleştirilmiş, her satır başına ise katılımcılar tarafından bu anahtar kavramlarla ilişkilendirilen kavramlar alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Anahtar kavramlarla analiz sonucu ortaya çıkan kavramların kesiştiği kutucuklara ise kavramların birbiriyle kaç kez ilişkilendirildiği yazılmıştır. Kelime ilişkilendirme tablolarında 20 anahtar kavram yer almaktadır. Bu anahtar kavramlara verilen cevaplar doğrultusunda; ilkokul kademesinde 140, ortaokul kademesinde 367 ve lise kademesinde 391 farklı kavram ortaya çıkmıştır.

Daha sonra kesme noktaları (cut-off point) belirlenmiştir. Kesme noktası; toplanan form (katılımcı) sayısı göz önünde bulundurularak (yaklaşık 1/10) ilkokul kademesinde iki, ortaokul kademesinde dört ve lise kademesinde beş olarak belirlenmiştir. Yani ilkokul kademesinde birbiriyle en az iki defa, ortaokulda en az dört defa, lise kademesinde ise en az beş defa ilişkilendirilmiş kavramlar analize dâhil edilmiş, diğer kavramlar tablolardan çıkarılmıştır.

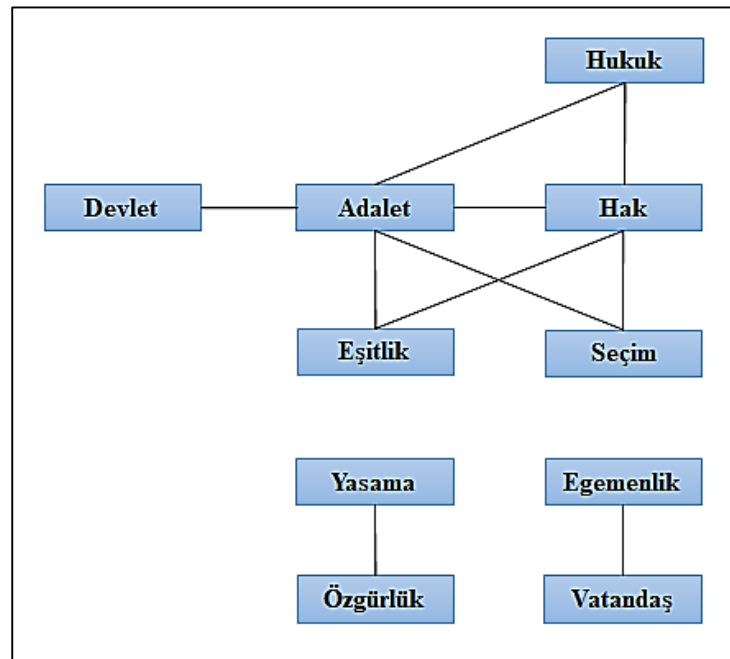
Bu durumda; kelime ilişkilendirme tablosunda ilkökul kademesinde 44, ortaokul kademesinde 46 ve lise kademesinde 52 kavram kalmıştır. Yeni oluşan frekans tabloları dikkate alınarak kavram ağları oluşturulmuştur. Kavram ağlarında, anahtar kavramlar çerçeve içine alınmış, analiz sırasında ortaya çıkan kavramlar ise çerçeve içine alınmamıştır. Öncelikle anahtar kavramların birbirleri ile olan ilişkilerini gösteren kavram ağları sunulmuştur. Daha sonra anahtar kavramların her birinin ortaya çıkan diğer kavramlarla ilişkisini gösteren kavram ağlarına yer verilmiş, her biri ile ilgili yorumlamalar yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde ilkökul, ortaokul ve lise öğrencilerinin demokrasi algıları ayrı ayrı sunulmuştur.

3.1. İlkokul Öğrencilerinin Demokrasi Algıları

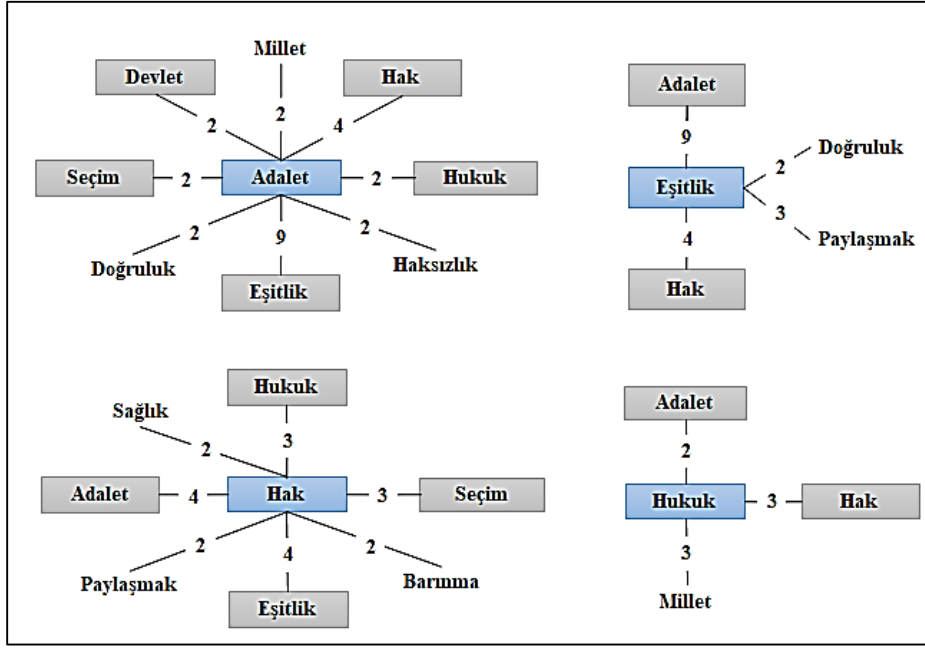
Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3 ve Şekil 4’de ilkökul kademesine ait kavram ağları ve her bir kavram ağına ait yorumlamalar yer almaktadır:

Şekil 1. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-1

Şekil 1 incelendiğinde ilkökul kademesinde 20 anahtar kavramdan 10’unun (azınlık, bağımsızlık, ceza, çoğulculuk, çoğunluk, güç, iktidar, muhalefet, yargı, yürütme) ortaya çıkmadığı yani diğer anahtar kavramlarla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Bu durum ilkökul öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram bilgilerinin azlığı ile ilgili bir durum olabilir.

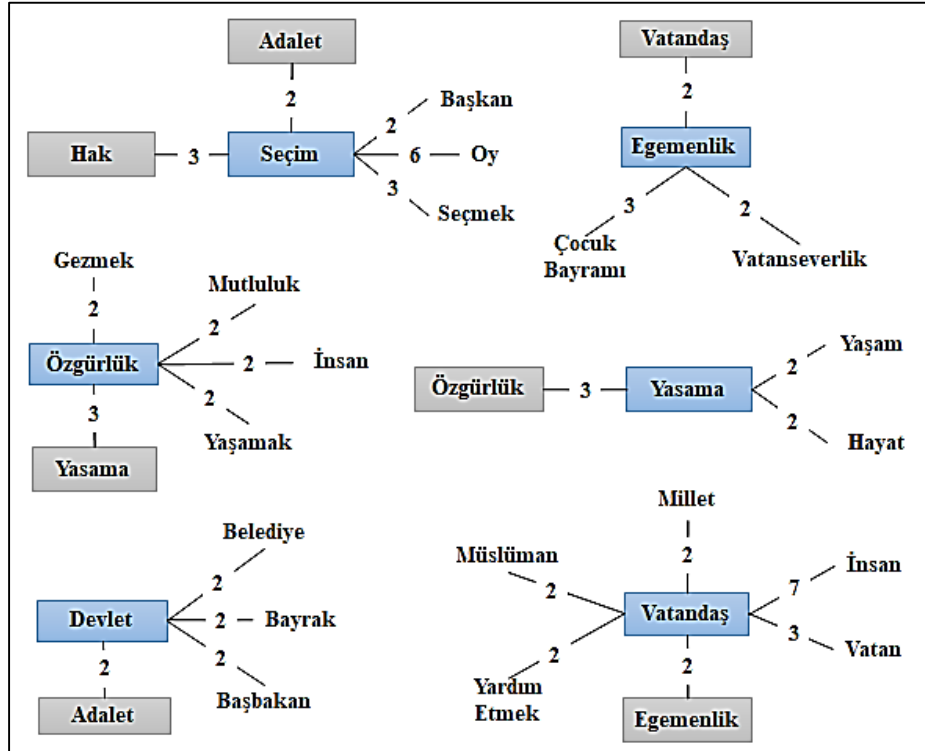
“Adalet” kavramının diğer anahtar kavramlarla en çok ilişkilendirilen kavram olduğu görülmektedir. Bu durum “adalet” kavramına atfedilen değeri göstermektedir. Bu kavramdan sonra “hak” kavramı en çok ilişki yoğunluğuna sahip kavramdır. “Devlet”, “yasama”, “özgürlük”, “egemenlik” ve “vatandaş” kavramlarının ise yalnızca tek anahtar kavramla ilişkileri kurulmuştur.

Şekil 2. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-2

Şekil 2 incelendiğinde “adalet” kavramının büyük ölçüde “eşitlik” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum bu iki kavramın öğrenciler tarafından eş anlamlı olarak algılandığını gösterir niteliktedir. “Haksızlık” kavramının “adalet” ile ilişkilendirilmesi ise olumsuz algı ya da kavram yanlışlığı durumu içeriyor olabilir.

Şekil 2’de “adalet”, “hak” ve “hukuk” kavramlarının birbirleri ile ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir. Adaletin hakkın yerini bulması için gerekli olduğu, bunun için de hukuka ihtiyaç duyulduğu düşünüldüğünde bu durumun öğrencilerin demokrasi algıları açısından oldukça olumlu olduğu söylenebilir.

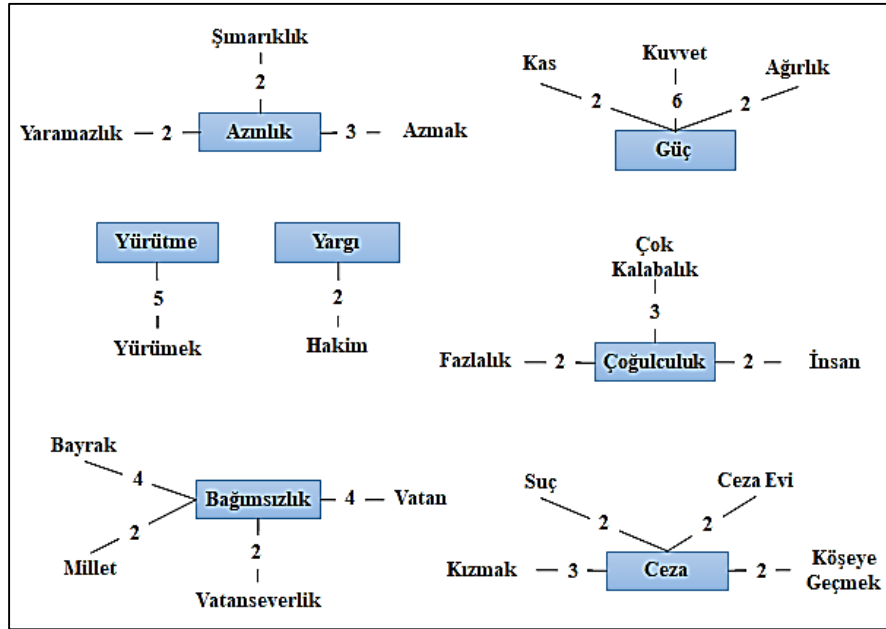
Şekil 3. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-3

Şekil 3 incelendiğinde “seçim” kavramının demokrasinin temel unsurlarından olan “hak” ve “adalet” kavramları ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

“Özgürlük” kavramının; “egemenlik”, “bağımsızlık”, “hukuk”, “yargı” gibi kavramların hiçbiri ile ilişkilendirilmeyip sadece “yasama” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. “Yasama” kavramı ile ilişkilendirilen “yaşam”, “hayat” kavramlarına bakıldığında öğrencilerin bu kavramı bilmediği, “yaşama” kavramı ile karıştırdıkları anlaşılmaktadır. Bu durum ise ilkökul kademesinde “yasama” kavramı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olunmadığı anlamına gelmektedir.

“Devlet” kavramı “adalet” kavramı ile eşleştirilmiş ancak “halk”, “millet”, “ülke”, “vatan” gibi kavramlarla eşleştirilmemiştir. Öğrencilerin tüzel bir kişilik olarak kişiler ve kurumlar üstü bir yapıda olan devleti “başbakan” kavramı ile ilişkilendirmeleri demokrasi açısından olumsuzdur. Devlet ile hükümet eş anlamlı kavramlar değildir. Devlet siyasi bir yapıdır; hükümet ise bu siyasi yapının görevlerini yerine getirirken kullandığı organların bütünüdür. Bu bağlamda öğrencilerin “devlet” algısında demokrasi açısından eksiklikler olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin “vatandaş” kavramı ile “Müslüman” kavramını ilişkilendirmiş olmaları da çoğulculuk algılarının zayıf olduğunu gösterir niteliktedir.

Şekil 4. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-4

Şekil 4 incelendiğinde “azınlık”, “yürütme”, “yargı”, “güç”, “bağımsızlık”, “ceza” ve “çoğulculuk” kavramlarının hiçbir anahtar kavramla ilişkili olmadığı görülmektedir. Bu durumun öğrencilerin yaş özellikleri gereği kavram dünyalarının genişliği/darlığı ile ilgili bir durum olduğu yani öğrencilerin bu kavramları anlamadığı söylenebilir.

Kavramlar incelendiğinde öğrencilerin “bağımsızlık” ile ilgili algılarının olumlu olduğu söylenebilir. “Ceza” kavramı ile ilgili; “kızmak”, “köşeye geçmek” gibi kendi yaş seviyeleri doğrultusunda bazı kavramlar ürettikleri görülmektedir. “Güç” kavramı ile ilgili ise yine yaş grubunun özellikleri doğrultusunda “kas” ve “ağırlık” gibi bazı somut kavramların ortaya çıkmış olduğu göze çarpmaktadır.

Demokrasinin temel unsurlarından olan “yargı” ve “yürütme” kavramları incelendiğinde; öğrencilerin “yürütme” kavramını bilmedikleri bu kavramı “yürümek” kavramı ile karıştırdıkları, “yargı” kavramı için ise sadece tek kavram üretebildikleri görülmektedir.

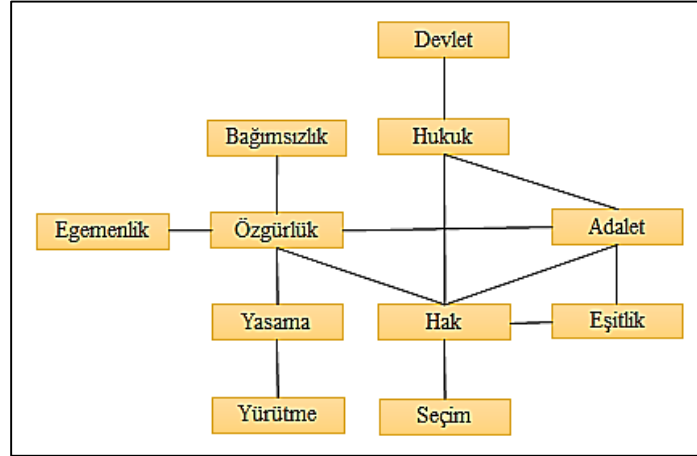
“Azınlık” kavramı incelendiğinde öğrencilerin bu kavramı “yaramazlık”, “şımarıklık”, “azmak” gibi kavramlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu durum kavrama ilişkin olumsuz algının bir sonucu olabileceği gibi, öğrencilerin yaş grubu gereği kavram yanlılığına da işaret ediyor olabilir.

“Çoğulculuk” kavramı hiçbir anahtar kavramla ilişkilendirilmediği gibi bu kavram için “fazlalık”, “çok kalabalık” gibi kavramların üretildiği görülmektedir. Bu durum ilkökul öğrencilerinin bu kavramla ilgili kavram yanılgısına sahip olduklarını bu kavramı “çoğunluk” kavramı ile aynı anlamda kullandıklarını göstermektedir.

Ayrıca tablolar incelendiğinde “çoğunluk”, “iktidar” ve “muhalfeft” kavramlarının hiçbir kavramla ilişkili olmadığı yani hiç ortaya çıkmadığı görülmektedir.

3.2. Ortaokul Öğrencilerinin Demokrasi Algıları

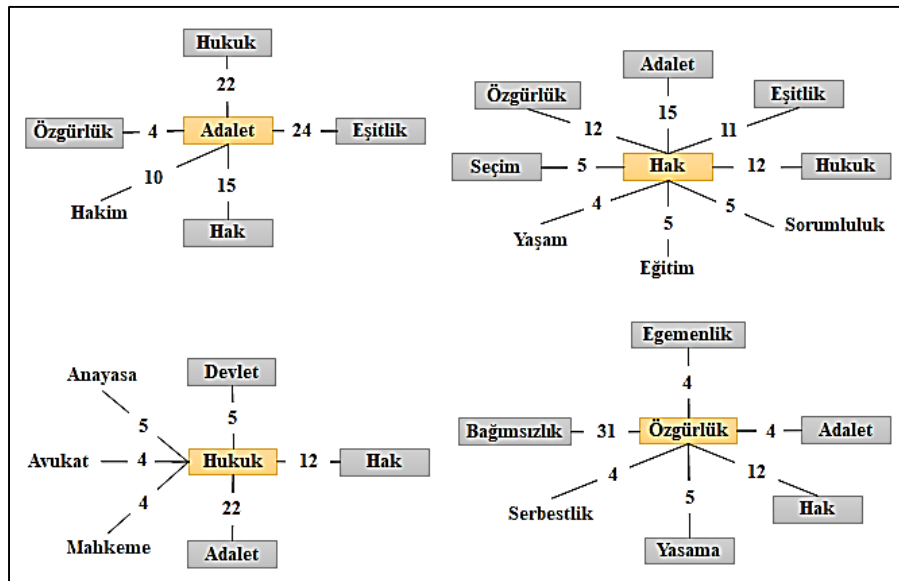
Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7 ve Şekil 8’de ortaokul kademesine ait kavram ağları ve her bir kavram ağına ait yorumlamalar yer almaktadır:

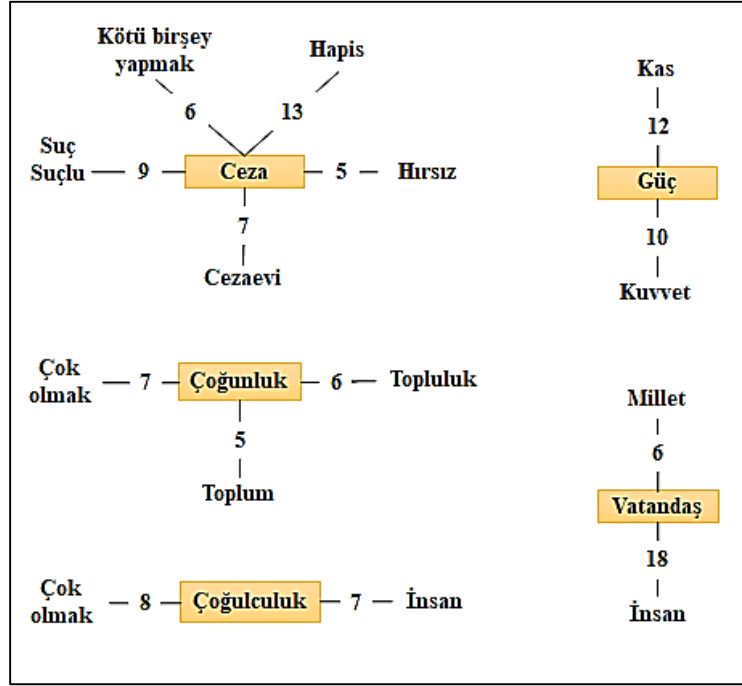
Şekil 5. Ortaokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-1

Şekil 5 incelendiğinde ortaokul kademesinde 20 anahtar kavramdan dokuzunun (azınlık, ceza, çoğulculuk, çoğunluk, güç, iktidar, muhalfeft, vatandaş, yargı) ortaya çıkmadığı yani diğer anahtar kavramlarla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Bu durum ilkökul öğrencilerine benzer şekilde ortaokul öğrencilerinin de demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının yeteri kadar zengin olmadığını göstermektedir.

Diğer anahtar kavramlarla en çok ilişkilendirilen kavramların “hak” ve “özgürlük” kavramları olduğu görülmektedir. Bu iki kavramı “adalet” kavramının takip ettiği görülmektedir. “Devlet”, “egemenlik”, “seçim”, “yürütme”, “bağımsızlık” kavramlarının ise yalnızca tek anahtar kavramla ilişkileri kurulmuştur.

Şekil 6. Ortaokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-2

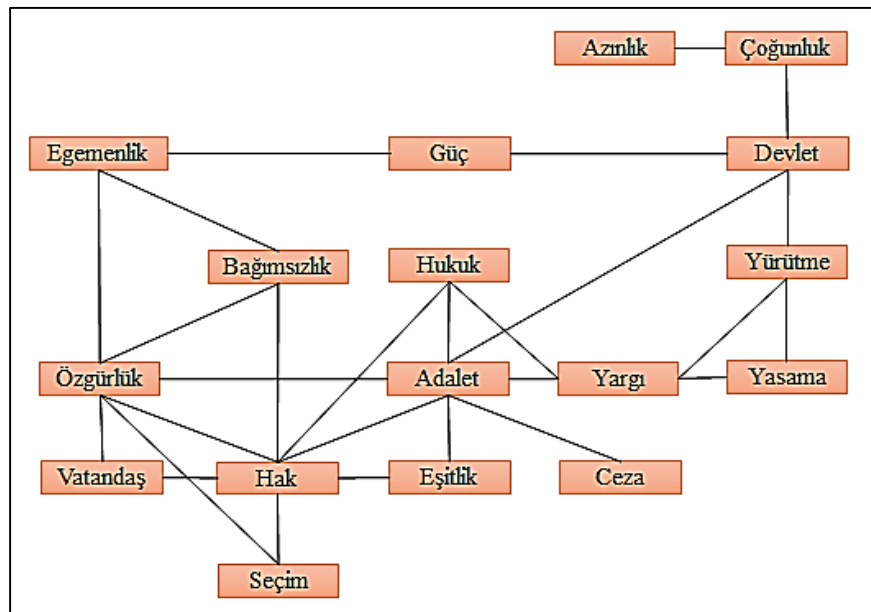
Şekil 8. Ortaokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-4

Şekil 8 incelendiğinde “ceza”, “güç”, “çoğunluk”, “çoğulculuk” ve “vatandaş” kavramlarının hiçbir anahtar kavramla ilişkili olmadığı, ayrıca “azınlık”, “iktidar”, “muhalefet” ve “yargı” kavramlarının hiçbir kavramla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Her ne kadar ilkökul kademesine göre gelişme olduğu görülse de ortaokul kademesinde de demokrasi ile ilgili kavram gelişiminin yeterli olmadığı söylenebilir.

“Çoğunluk” ve “çoğulculuk” kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. “Azınlık” ve “muhalefet kavramları ile hiç kavram üretilmemesi öğrencilerin çoğulculuk algılarının oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.

3.3. Lise Öğrencilerinin Demokrasi Algıları

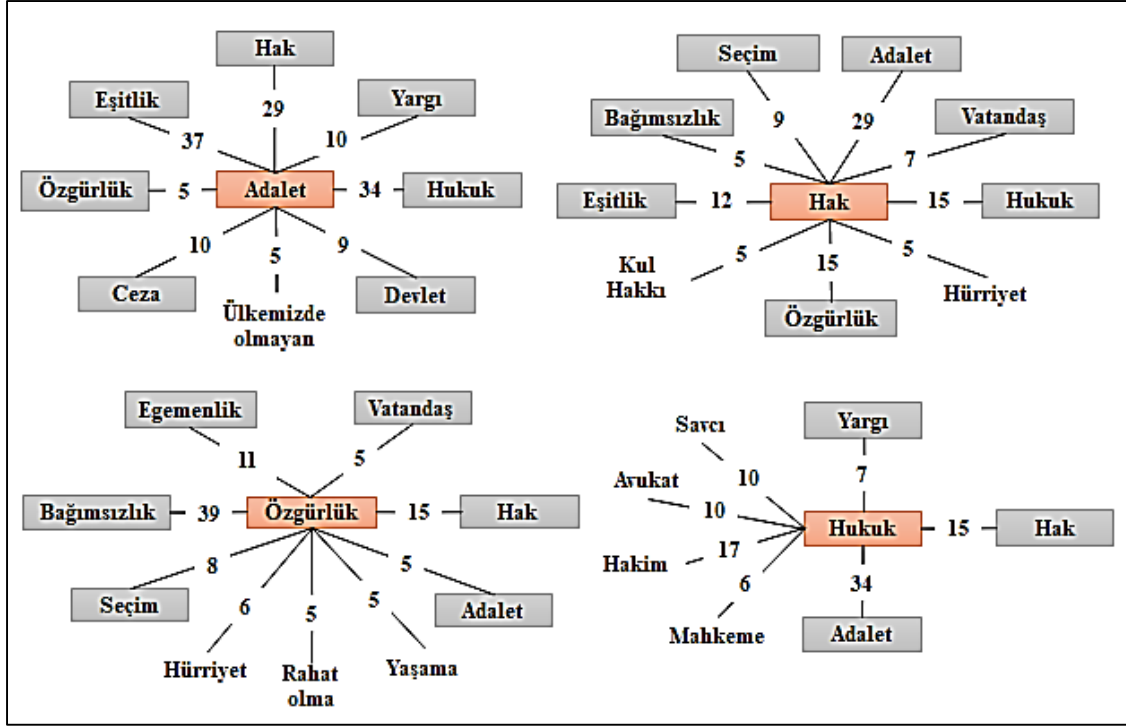
Şekil 9, Şekil 10, Şekil 11, Şekil 12 ve Şekil 13’de lise kademesine ait kavram ağları ve her bir kavram ağına ait yorumlamalar yer almaktadır:

Şekil 9. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-1

Şekil 9 incelendiğinde lise kademesinde 20 anahtar kavramdan üçünün (çoğulculuk, iktidar, muhalefet) ortaya çıkmadığı yani diğer anahtar kavramlarla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Bu durum ilkökul ve ortaokulla karşılaştırıldığında lise öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının daha gelişmiş olduğunu göstermektedir.

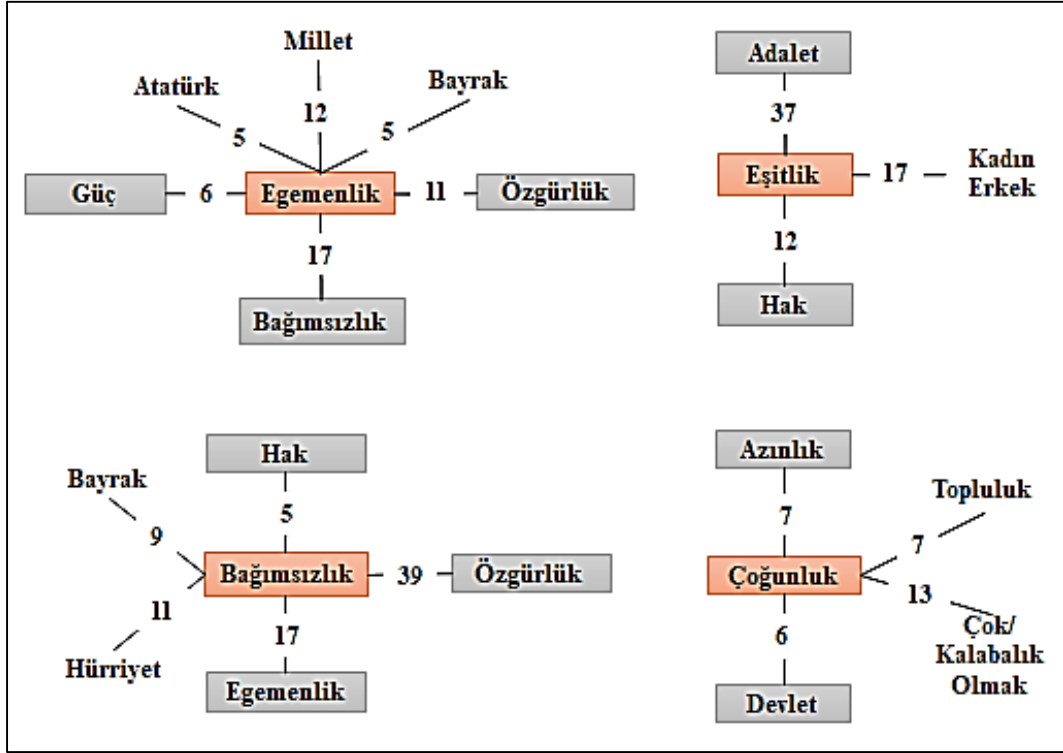
Diğer anahtar kavramlarla en çok ilişkilendirilen kavramların “hak” ve “adalet” kavramları olduğu görülmektedir. Bu iki kavramı “özgürlük” kavramının takip ettiği görülmektedir. “Azınlık” ve “ceza” kavramlarının ise yalnızca tek anahtar kavramla ilişkileri kurulmuştur.

Şekil 10. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-2

Şekil 10 incelendiğinde ilkökul ve ortaokulda olduğu gibi yine “adalet” kavramının büyük ölçüde “eşitlik” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Daha sonra ise “hukuk” ve “hak” ile ilişkilendirilmiş olması öğrencilerin demokrasi algıları açısından olumlu bir durumdur. Bu aşamada “adalet” kavramı için diğer okul kademelerinde görülmeyen bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavram “ülkemizde olmayan” kavramıdır. Bu durum lise öğrencilerinin demokrasinin ülkemizde uygulanma durumuna diğer kademelere göre daha eleştirel baktıklarını ve adalete güven duyma konusunda sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

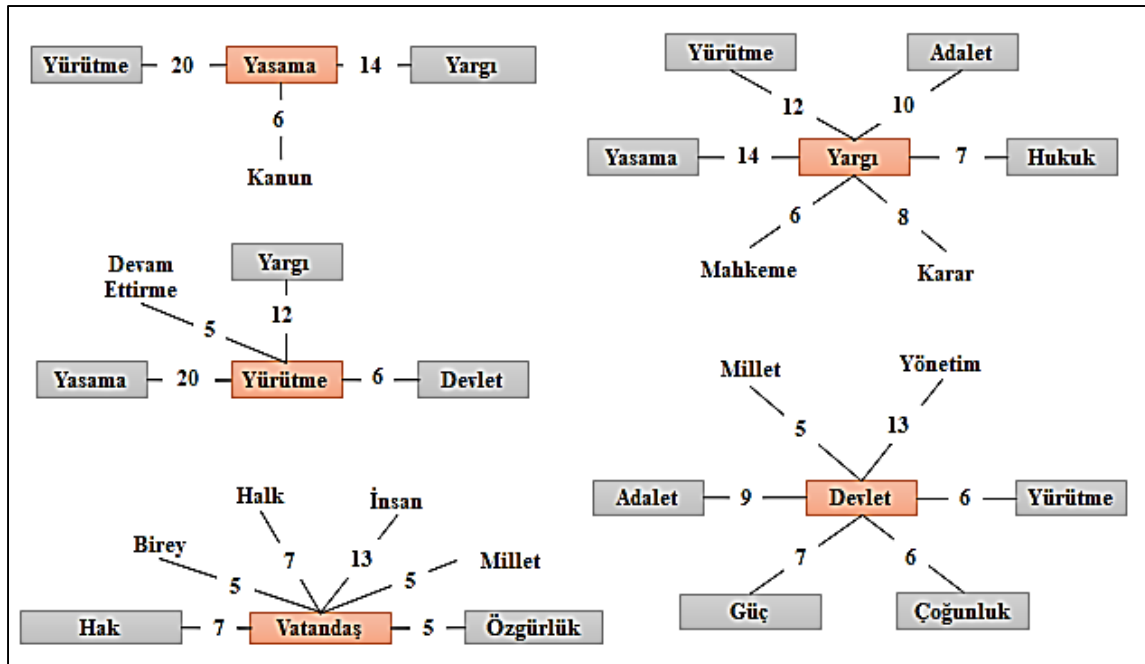
Şekil 10 incelendiğinde özellikle “hak” ve “özgürlük” kavramlarının öğrencilerin dünyalarında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerin “özgürlük”, “hak” ve “hukuk” ile ilgili ürettikleri kavramlar incelendiğinde tüm kavramların öğrencilerin demokrasi algıları açısından olumlu kavramlar oldukları söylenebilir. “Hukuk” kavramının “adalet” ve “hak” kavramları ile ilişkilendirilmesi de olumlu bir algıdır.

Şekil 11. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-3

Şekil 11 incelendiğinde lise öğrencilerinin ortaokul kademesiyle karşılaştırıldığında “bağımsızlık” ve “egemenlik” kavramları için ürettikleri kavram sayısının ve niteliğinin attığı söylenebilir.

“Çoğunluk” kavramı incelendiğinde bu kavramın tersi olan “azınlık” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu kavramın ilişkilendirildiği diğer bir kavram ise “devlet” kavramıdır. Bu durum ise lise öğrencilerinin “çoğunlukçu demokrasi” anlayışına sahip olduklarını gösterir niteliktedir.

Şekil 12. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-4

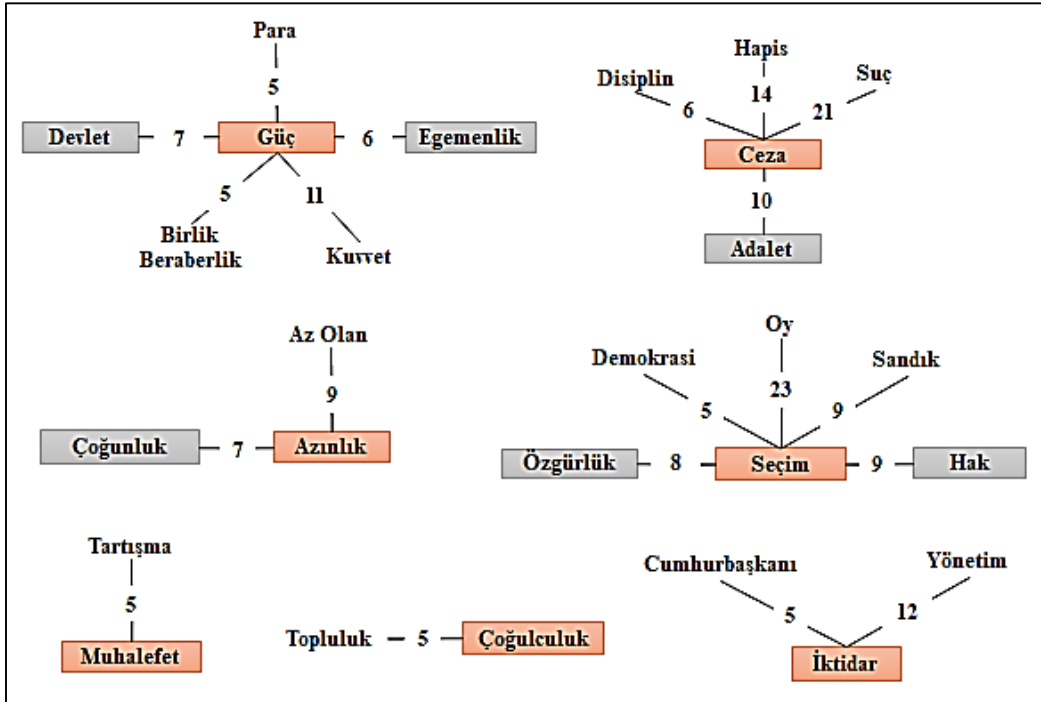
Şekil 12 incelendiğinde öğrencilerin “yasama”, “yürütme” ve “yargı” kavramlarını birbirleri ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

İlkokul kademesinde öğrencilerin “yargı” kavramını sadece “hâkim” kavramıyla ilişkilendirdikleri, ortaokul kademesinde ise bu kavramın hiç ortaya çıkmadığı görülmüştü. Lise kademesinde ise öğrencilerin bu kavramı “hukuk” ve “adalet” gibi doğru kavramlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu öğrencilerin demokrasi algıları açısından olumlu bir durumdur. “Yasama” kavramının “kanun” kavramı ile ilişkilendirilmiş olmasının olumlu olmakla birlikte yetersiz olduğu söylenebilir.

“Yürütme” kavramının “devlet” kavramıyla ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir. Bu ilişki yürütmenin devletin bir organı olması bağlamında ele alınmış olabilir. Ancak bu kavramın “iktidar”, “hükümet” gibi kavramlarla ilişkilendirilmemiş ve “devam ettirme” kavramıyla ilişkilendirilmiş olması bilgi eksikliğine işaret etmektedir.

Öğrencilerin “vatandaşlık” kavramı için ürettikleri kavramların demokrasi algıları açısından olumlu olduğu söylenebilir.

“Devlet” kavramı ile ilişkilendirilen kavramlara bakıldığında “yasama” “yargı” boyutlarına değil; “yürütme”, “yönetim” ve “güç” kelimeleriyle egemenlik ve yönetme boyutuna atıf yapıldığı görülmektedir. Bu durumda öğrencilerin “devlet” algılarında; millet, ulus, halk, vatandaş, birey gibi boyutların göz ardı edildiği bunun da olumsuz bir algı olduğu söylenebilir.

Şekil 13. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-5

Şekil 13 incelendiğinde öğrencilerin “muhalefet”, “çoğulculuk” ve “iktidar” kavramlarının anahtar kavramlarla ilişkilendirilmedikleri görülmektedir. Öğrencilerin “güç”, “ceza”, “seçim” ve “iktidar” algılarında demokrasi açısından olumsuz bir algı tespit edilmemiştir.

“Muhalefet” kavramı ilkökul ve ortaokul kademesinde hiçbir kavramla ilişkilendirilmemiştir. Lise kademesinde ise sadece olumsuz bir algının ürünü olan “tartışma” kavramıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

“Azınlık” kavramı ilkökul kademesinde anahtar kavramlarla ilişkilendirilmemiş ancak bazı olumsuz kavramlarla (şımarıklık, azgınlık vb.) ilişkisi kurulmuştur. Ortaokul kademesinde ise hiçbir kavramla ilişkisi kurulmamıştır. Lise kademesinde ise zıt anlamlısı ve eş anlamlısı olan iki kelime ile ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda “azınlık” kavramının da öğrencilerin kavram dünyasında çok

az ve olumsuz bağlamda yer aldığı söylenebilir. “Çoğulculuk” kavramı ilkökul ve ortaokul kademelerinde olduğu gibi yine “çoğunluk” kavramı ile eş anlamda kullanılmıştır.

4. SONUÇ

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının yeteri kadar zengin olmadığı, öğrencilerin genel olarak bilgi eksikliklerinin ve kavram yanlışlarının olduğu görülmüş, lise öğrencilerinin ise demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının daha gelişmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğanay (2010)’ın yaptığı araştırma da bu sonucu destekler niteliktedir. Yapılan çalışmada 14 yaşındaki Türk öğrencilerin demokratik kavramlar hakkında net bir anlayışa sahip olmadıkları ve demokrasinin temel unsurları hakkında bazı olumsuz düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Kuş (2012) da çalışmasında öğrencilerin demokrasiyi tam olarak anlamadıkları ve unsurları ile ilgili bazı yanlış algılara sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

“Çoğulculuk” kavramının ilkökul ve ortaokul kademelerinde olduğu gibi lise kademesinde de “çoğunluk” kavramı ile eş anlamda kullanıldığı görülmüştür. Öğrencilerinin “çoğulculuk” kavramını bilmedikleri, çoğulculuk anlayışına sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun ise öğrencilerin demokratik algıları açısından olumsuz bir durum olduğu söylenebilir. Kılıç (2015)’ın yapmış olduğu çalışmada da öğrencilerin demokrasi ile ilgili kavramlar arasında en çok “çoğulculuk” kavramına ilişkin yanlış yaşadıkları, hiçbirinin çoğulculuk kavramını doğru tanımlayamadıkları tespit edilmiştir. Sadık ve Sarı (2012) yaptıkları çalışmada öğrencilerin demokrasinin çoğulculuk yönünü nadiren vurguladıklarını belirtmektedirler. Kaldırım (2005) da yaptığı çalışmada öğrencilerin beşte birinin demokrasilerde çeşitliliğin ve örgütlenme özgürlüğünün önemini farkında olmadığını belirlemiştir. Tüm bu çalışmaların sonuçları bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Öğrencilerin demokrasinin bir unsuru olarak seçimi çok önemli bir yere koydukları, ortaokul ve lisede seçime yüklenen bu anlamın biraz daha azaldığı görülmüştür. Dolayısıyla seçim kavramına yüklenen anlamın ilkökoldan liseye gidildikçe azaldığı söylenebilir. Her ne kadar seçimler demokratik bir siyasal sistemin taşıyıcı direkleri olsa da demokrasinin sadece sandıktan ibaret sayılması doğru bir algı değildir. Bu anlamda lise öğrencilerinin daha doğru bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Mathé (2016) çalışmasında öğrencilerin genel olarak demokrasi hakkında seçim odaklı sınırlı bir anlayışa sahip olduklarını belirlemiştir. Baloğlu Uğurlu (2013) çalışmasında Amerikalı öğrencilerin %35’inin oylamanın “çok önemli” bir sorumluluk olduğunu düşündüğü halde, Türk öğrencilerde bu oranın %84 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Er ve Ünal (2015) Bilim ve Sanat Merkezleri’nde öğrenim gören üstün yetenekli öğrencilerin demokrasiye ilişkin görsel algılarında sırasıyla; “seçim”, “demokratik değerler” ve “TBMM” temalarının ön plana çıktığını belirlemiştir. Karatekin ve Elvan (2016) çalışmasında öğrencilerin bilişsel yapılarında demokrasi kavramının daha çok bireylerin hayatlarında çok az kullandıkları “seçme ve seçilme” hakkı olarak yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2019) da kelime ilişkilendirme testi ile yaptığı çalışmada öğrencilerin kavram ağlarında en sık olarak “seçim, yönetim ve devlet” kelimelerini kullandıklarını tespit etmiştir. Er ve Ünal (2015)’ın çalışmasında 5. sınıf öğrencilerinin demokrasiye ilişkin görsel algılarında sırasıyla; seçim, demokratik değerler ve TBMM’nin, 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde sırasıyla; demokratik değerler ve seçim temalarının, 8. sınıfta egemenlik ve demokratik değerlerin, 9. sınıf ve üstünde ise demokratik değerlerin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar bu çalışmanın seçimle ilgili sonuçlarını destekler niteliktedir.

İlkokulda öğrencilerin muhalefete yönelik algılarının tamamen olumsuz olduğu, ortaokulda muhalefeti genel olarak “karşıtlık” üzerinden değerlendirdikleri, lisede ise olumlu algılarının biraz arttığı, ilkökoldan liseye doğru gittikçe öğrencilerin muhalefet algılarında iyileşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Azınlık” kavramının öğrencilerin kavram dünyasında çok az ve olumsuz bağlamda yer aldığı, bu konuda öğrencilerin bilgilerinin oldukça yetersiz olduğu, kavram yanlışlarını barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Her kademe öğrencilerin “adalet” kavramı ile “eşitlik” kavramını eş anlamlı olarak kullandıkları görülmüştür. Dinç ve Üztemur (2016) tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin en fazla adalet ve eşitlik değerlerini birbiri ile karıştırdıkları görülmüştür. Öğrencilerin genel olarak

adaleti doğru anladıklarını “hak” ve “hukuk” kavramları ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Sadık ve Sarı (2012) da öğrencilerin adalet kavramına önem verdiklerini, demokrasiyi çoğunlukla “adalet” ve “eşitlik” kavramlarıyla eş anlamlı bir yönetim biçimi olarak algıladıklarını belirtmektedir. Karatekin ve Elvan (2016) çalışmasında öğrenciler tarafından “demokrasi” kavramıyla “adalet” kavramının özdeşleştirildiğini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Lise kademesinde adaletin; “ülkemizde olmayan” şeklinde tanımlandığı görülmüştür. Bu durum lise öğrencilerinin demokrasinin ülkemizde uygulanma durumuna eleştirel baktıklarını ve adalete güven duyma konusunda sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

Her kademedeki öğrencilerin “özgürlük”, “hak” ve “hukuk” ile ilgili algılarının olumlu olduğu görülmüştür. İlkokulda “adalet” kavramına daha çok vurgu yapılırken ortaokul ve lisede “hak” ve “özgürlük” kavramlarının öne çıktığı belirlenmiştir. Adaletin hak ve özgürlüklerin sağlanması için bir araç niteliğinde olduğu, asıl amacın “hak” ve “özgürlükler” olduğu düşünüldüğünde ortaokul ve lise seviyesindeki öğrencilerin daha olumlu bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Karatekin ve Elvan (2016) da bu araştırma sonuçları ile uyumlu olarak çalışmalarında öğrencilerinin demokrasi kavramına yönelik bilişsel yapılarında “hak” ve “özgürlük” sözcüklerinin önemli bir yer tuttuğunu belirlemişlerdir.

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin “bağımsızlık” ve “egemenlik” algılarının sınırlı ve zayıf olduğu, lise öğrencilerinin ise bu kavramlarla ilgili daha nitelikli algıya sahip oldukları görülmüştür. Yılmaz (2013) da araştırmasında öğrencilerin egemenlik gibi günlük yaşantılarında somut olarak tecrübe etmedikleri kavramları anlamlandırmada zorlandıkları, araştırmada incelenen kavramlar arasında en çok egemenlik kavramına ilişkin kavram yanlışlığı yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Kaldırım (2005)’ın yaptığı çalışmada öğrencilerin demokrasi kavramı içerisinde özgürlük ve egemenlik ile ilgili bazı konuları yanlış algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kaya (2011) da çalışmasında ortaokul öğrencilerinin demokrasi ile ilgili en çok yanlışlığı düşüldüğü kavramların egemenlik, yurttaşlık gibi kavramlar olduğunu belirlemiştir.

Tüm kademelerdeki öğrencilerinin “devlet” ile ilgili algılarının egemenlik, lider ve yönetme boyutuna vurgu yaptığı, siyasi iktidarlarla özdeş bir algıya işaret ettiği görülmüştür. Öğrencilerin tüzel bir kişilik olarak kişiler ve kurumlar üstü bir yapıda olan devleti; “başkan”, “başbakan”, “yönetmek” kavramları ile ilişkilendirdikleri, devlet ile hükümeti eş anlamlı olarak algıladıkları, devletin; millet, ulus, halk, vatan, birey gibi boyutlarının göz ardı edildiği, devletin egemenlik ve yönetme boyutunun öne çıkarıldığı görülmüştür. Çelik (2018) de araştırmanın bu sonucunu destekler şekilde devlet kavramının ülkemizde, siyasi iktidarlarla özdeş bir algıya sahip olduğunu belirtmektedir.

İlkokul ve ortaokulda öğrencilerin “yasama”, “yürütme” ve “yargı” kavramlarıyla ilgili bilgilerinin oldukça sınırlı olduğu, lise kademesinde ise bu kavramların daha iyi anlaşıldığı ve doğru algılandığı görülmüştür. Ancak lise kademesinde “yürütme” kavramının “iktidar” ya da “hükümet” kavramları ile değil “devlet” kavramıyla ilişkilendirilmiş olduğu görülmüştür. Devlet siyasal bir yapıdır; hükümet ise bu siyasal yapının görevlerini yerine getirirken kullandığı araç, gereç ve organların tamamından ibarettir. Bu bağlamda öğrencilerin “devlet” algısında demokrasi açısından eksiklikler olduğu söylenebilir.

Bu araştırma ile öğrencilerin demokrasi algılarında bazı problemler olduğu görülmüştür. Bu durumda okul öncesinden başlayarak eğitimin her kademesindeki öğrencilere demokrasi ile ilgili doğru bilgilerin kazandırıldığı öğretim programlarının hazırlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında öğretmenler demokrasi değerini öğrencilere mevcut derslerin içinde örtük olarak kazandırmalıdır. Bu amaçla okullar demokratik bir kültüre kavuşturulmalı, öğrencilerin görüşlerini özgürce açıklayabildikleri demokratik sınıf ortamları oluşturulmalı, kurumun tüm paydaşları ve öğrenciler okul ile ilgili karar alma süreçlerine dâhil edilmelidir. Öğrencilere kazandırılması beklenen demokrasi değeri öncelikle bu değerleri onlara aktaracak olan öğretmen adaylarına öğretmen yetiştirme sürecinde kazandırılmalı, bunun için gerekli önlemler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2008). *Adalet ve özgürlük bağlamında Türkiye’de demokrasi*. Köprü Dergisi. https://www.yeniasya.com.tr/semseddin-cakir/esitlik-mi-adalet-mi_468005 adresinden 25.09.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi kavramına eleştirel bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 87-105.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili demokrasinin “seçim” ayağı. *TBB Dergisi*, 60, 71-96.
- Assiotis, A., & Sylwester, K. (2015). Does democracy promote the rule of law?. *Journal of Economic Development*, 40(1), 63-92.
- Bakan, İ., & Kefe, İ. (2012). Kurumsal açıdan algı ve algı yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 19-34.
- Baloğlu Uğurlu, N. (2013). 8. sınıf Amerikan ve Türk öğrencilerinin vatandaşlık ile ilgili algılarının karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 281-293.
- Becer, F. (2019). Max Weber sosyolojisinden demokrasi çıkarımları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 421-429.
- Becker, P., & Raveloson, J. A. (2008). *What is democracy?*. Antananarivo: KMF-CNOE & NOVA STELLA.
- Boddy, C., Bond, D., & Ramsey, E. (2011). *Projective techniques: Are they a victim of clashing paradigms?* 25.09.2019 tarihinde <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/33331/> adresinden elde edilmiştir.
- Brinkmann, S. (2013). *Qualitative interviewing: Understanding qualitative research*. New York: Oxford University Press.
- Caniklioğlu, M. (2000). *Çağdaş demokrasi ve çağdaş devlet üzerine düşünceler*. Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, 93-115. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Corbin, J., & Straus, A. (2008). *Basics of qualitative research: Technique and procedure for developing grounded theory*. USA: Sage Publication.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approach*. USA: Sage Publication.
- Çelik, N. (2018). Değişen devlet algısı: Toplumsallıktan bireyselliğe. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 60-78.
- Çelikkaya, T., & Kürümlüoğlu, M. (2019). Sosyal bilgiler dersi “demokrasinin serüveni” ünitesi ile öğrencilerin bilişsel yapılarının ve kavramsal gelişim süreçlerinin incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(1), 56-86.
- Demir, N. (2010). Demokrasinin temel ilkeleri ve modern demokrasi kuramları. *Ege Akademik Bakış*, 10(2), 597-611.
- Dinç, E., & Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatürler aracılığıyla incelenmesi. *Elementary Education Online*, 15(3), 974-988.
- Doğanay, A. (2010). What does democracy mean to 14-year-old Turkish children? A comparison with results of the 1999 IEA Civic Education Study. *Research Papers in Education*, 25(1), 51-71.
- Er, H., & Ünal, F. (2015). Üstün yetenekli öğrencilerin demokrasiye ilişkin görsel algılarının incelenmesi. *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 93-106.
- Eriksson, L., Isemo, S., & Abrahamsson, H. (2017). *On justice, fairness and equity in Gothenburg*. Mistra Urban Futures Working Paper-1, Swedish.
- Esgün, T. G. (2012). Jacques Rancière’de siyasetin olanağı ve demokrasi. *Felsefe Arkivi*, 36(1), 17-28.
- Fortuna, P., & Panizza, U. (2015). Democracy, education and the quality of government. *J Econ Growth*, 20, 333-363.
- Gönenç, L. (2011). *Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı*. TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri-3.
- Gözlügöl, S. V. (2013). Uluslararası hukuk boyutuyla hukukun üstünlüğü. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1-2), 1423-1453.

- Gümüş, A. T. (2014). Demokrasilerde sivil toplum ve devlet-sivil toplum ilişkisinde karşılaşılabilecek sorunlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(3-4), 529-572.
- Gündoğan, A. O. (2002). Çoğulculuk ve değer bunalımı. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 43-52.
- Güneş, A. (2005). Toplumsal bir zorunluluk: Bir arada yaşamak. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 89-103.
- Hansen, M. H. (2010). The mixed constitution versus the separation of powers: Monarchical and aristocratic aspects of modern democracy. *History of Political Thought*, 31(3), 509-531.
- Hatemi, H. (2005). Adalet kavramının içeriği ve mutlaklığı ve değişmezliği. *Köprü Dergisi*, 92.
- İşten, İ. (2014). Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(2), 285-313.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 143-162.
- Karatekin, K., & Elvan, Ö. (2016). 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(USBES Özel Sayı II), 1405-1431.
- Kaya, E. (2011). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin bazı demokrasi kavramları hakkındaki görüşleri ve yanlışları (Aksaray örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Khare, N. (2017). Separation of power and rule of law in india, unswerving deepening of democracy. *International Journal of Recent Research Aspects*, 4(8), 114-117.
- Kılıç, A. (2015). *İlköğretim 8.sınıf vatandaşlık ve demokrasi dersinde öğrencilerin kavram yanlışlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Kuş, Z. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lai, B., & Melkonian-Hoover, R. (2005). Democratic progress and regress: The effect of parties on the transitions of states to and away from democracy. *Political Research Quarterly*, 58(4), 551-564.
- Mathé, N. E. H. (2016). Students' understanding of the concept of democracy and implications for teacher education in social studies. *Acta Didactica Norge*, 10(2), 271-289.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. California: John Wiley & Sons, Inc.
- Mesfin, B. (2008). Democracy, elections & political parties A conceptual overview with special emphasis on Africa. ISS Paper, 166, 1-12.
- Miri, L. R. (2006). Using projective techniques in the evaluation of groups for children of rehabilitating drug addicts. *Issues in Mental Health Nursing*, 27(5), 519-535.
- Nicolescu-Waggoner, C. (2016). *No rule of law, no democracy: Conflicts of interest, corruption, and elections as democratic deficits*. USA: State University of New York Press.
- Nielsen, K. (1979). Radical egalitarian justice: Justice as equality. *Social Theory and Practice*, 5(2), 209-226.
- Olatunji, F. O. (2013). Democracy and the challenge of the rules of law in developing Democratic society. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2), 67-79.
- Özdemir, Y., Şimşek, U., & Aktaş, E. (2006). Demokrasi üzerine. *KKEFD/JOKKEF*, 14, 259-269.
- Palombella, G., & Morlino, L. (2010). *Rule of law and democracy: Inquiries into internal and external issues*. Leiden: Brill NV.
- Post, R. (2005). Commentaries: "thinking about democracy" democracy and equality. *Law, Culture and the Humanities*, 1, 142-153.
- Sadık, F., & Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.

- Sadykova, G., & Tutar, H. (2014). Örgütsel demokrasi ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *İşletme Bilimi Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Safi, İ. (2018). John Stuart Mill'in siyaset felsefesinde demokrasi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 655-664.
- Schmidh, M. (2002). *Demokrasi kuramına giriş* (Çev. M. E. Köktaş). Ankara: Vadi Yayınları.
- Subba, D. (2014). Democratic values and democratic approach in teaching: A perspective. *American Journal of Educational Research*, 2(12), 37-40.
- Şahin, Ş. (2020). *Öğrenci, öğretmen ve müdürlerin sevgi, demokrasi ve eğitim algıları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Taşkın, A. (2011). Platon'un demokrasi paradoksu, Popper'in yorumları ve Türkiye'de demokrasi tartışmaları. *Kaygı*, 16, 61-73.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 1113-1132.
- Türk, H. S. (1995). Demokratik rejimlerde seçim kanunları ve Türkiye için yeni bir seçim kanunu önerisi (ss. 553-563). *Demokrasi ve Seçim Sistemleri Uluslararası Konferansı*, İstanbul.
- Ural, Ş. (1999). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 451-459.
- Vander Hook, S. (2011). *Democracy*. USA: Abdo Consulting Group, Inc.
- Wojtasik, W. (2013). Functions of elections in democratic systems. *Political Preferences*, 4, 25-38.
- Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim. *Eğitim ve Bilim*, 22(107), 15-22.
- Yılmaz, K. (2013). İlköğretim öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1),453-463.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Having or not having the value of democracy will determine students' future characteristics as an individual, and will shape their professional, moral and social relationships. Therefore, it is very important to determine the students' perceptions of democracy and to make arrangements in this direction. In this context, the aim of this research is; to determine students' perceptions of democracy.

Methodology

The research was carried out within the scope of the phenomenologic design of qualitative research designs. The working group of the research was formed using “maximum diversity sampling method”, which is one of the purposeful sampling methods. In variation, “school level”, “school type”, “school achievement status”, “grade level”, “branch” and “gender” variables were used. For each of the primary, secondary and high school levels, three schools were selected by considering the school types and success levels. The working group of the research consists of 95 students who are attending these schools. In the research, “word association technique” which is one of the “projection techniques” was used as data collection technique and word association form was used as data collection tool.

Pilot application form was prepared with 60 words chosen in accordance with the literature on democracy. The pilot implementation was carried out with a total of 6 students two from primary, two from secondary and two from high school. After the pilot application, each word association form was examined and some words were chosen according to the comprehensibility of the students. The final form contained 20 words (justice, minority, independence, punishment, pluralism, majority, state, sovereignty, equality, power, rights, law, power, opposition, freedom, election, citizen, judiciary, legislature, executive). In the final forms, these concepts were written three times in a row and students were asked to write three concepts next to these concepts. Data were analyzed by concept analysis technique.

Findings

Democracy perceptions of primary, secondary and high school students are presented separately in the findings section.

Conclusion and Discussion

At the end of the research; it was determined that the concept worlds of the primary and secondary school students about democracy are not rich enough and that the students have lack of knowledge, misconceptions and negative perceptions about the elements of democracy. On the other hand, it was seen that the concept worlds of high school students about democracy are more developed.

It is seen that students do not have pluralism. It has been seen that students place the election as an important element of democracy and this meaning attributed to the election decreases in secondary and high schools. It was found that primary school students' perceptions of opposition are completely negative, secondary school students' perceptions of opposition are based on hostility, and in high school, positive perceptions have increased slightly.

It has been concluded that the concept of “minority” takes place in a very negative context in the concept world of the students, and the knowledge of the students is quite inadequate and contains misconceptions. At each level, it was seen that the students use the concept of “justice” and “equality” as synonyms. It was seen that the students' perceptions about “freedom”, “right” and “law” are positive. In primary school, it was determined that the students emphasize the concept of “justice”, and the secondary and high school students emphasize the concepts of “right” and “freedom”.

It was seen that the perception of primary and secondary school students about “independence” and “sovereignty” are limited and weak, and high school students have more qualified perception about these concepts. It was observed that students' perceptions about “state” emphasize sovereignty, leadership and governance and students perceive this concept as identical with political powers.

It was seen that the knowledge of the students about “legislative”, “executive” and “judicial” concepts is quite limited in primary and secondary schools, and these concepts are understood better and perceived correctly in high school. However, it was seen that the concept of “executive” at high school level was not related to “power” or “government”, but to the concept of “state”. It can be said that this perception is not a correct perception.

Based on the results obtained at the end of the research, some suggestions were developed. Some of these are given below:

- ✓ Curriculums at all levels of education should be prepared with the correct information on democracy.
- ✓ Teachers should give the value of democracy to students in existing courses implicitly.
- ✓ Schools should have a democratic culture, and all stakeholders and students of the institution should be included in school-related decision-making processes.
- ✓ Democratic and student-centered classroom environments where students can freely express their views should be created.